

O redescoperire:
un Acatist tipărit la Snagov în 1698
de către Sf. Antim Ivireanul

Arhim. POLICARP CHIȚULESCU
Biblioteca Sfântului Sinod
București

Abstract

*A Rediscovery: An Akathist Printed in Snagov in 1698 by
St. Antim Ivireanul*

One of the major figures in the history of the Romanian Church, as well as of the Romanian culture, St. Antim Ivireanul had an intense printing activity in several centers in Romania. In 1694, he established in Snagov, where he reorganized the place and installed the printing press, which was used to bring out to light many books.

One of the books printed there was the Akathist from 1698, which is analyzed in detail in this paper. The Akathist is also a proof of the fact that the activity of the printing press in Snagov was continuous, and not an interrupted one.

Keywords: *Antim Ivireanul, Akathist, Romanian Church, printing press, Snagov.*

Ierarh luminat, teolog, cărturar, ctitor de lăcașuri sfinte și filantrop dedicat, poliglot, meșter tipograf, traducător, miniaturist, sculptor de seamă, Sf. Antim Ivireanul se înscrie în memoria Bisericii și a culturii noastre cu o foarte bogată activitate. El s-a dovedit a fi atașat programului cultural inițiat și amplificat de Voievodul Martir, Constantin Brâncoveanu. Sfântului Antim îi datorăm desăvârșirea introducerii limbii române în slujba dumnezeiască, el fiind și ctitorul limbii liturgice, dar și al activității omiletice și catehetice bisericești. Nu putem trece cu vederea statura de apologet al Ortodoxiei, fie locale, fie din afara spațiului românesc. Această contribuție substanțială a ierarhului martir s-a concretizat prin activitatea tipografică desfășurată în mai multe centre

tipografice, unele întemeiate chiar de el, din care au ieșit zeci de titluri de lucrări în mai multe limbi.

Referindu-ne la activitatea tipografică de la Mănăstirea Snagov, cunoaștem faptul că aceasta va începe abia după ce ieromonahul Antim vine aici, în 1694, și reorganizează lăcașul, instalând tiparnița adusă de la București. Aici, priceputul ieromonah își va forma o echipă de ucenici, punând bazele unei adevărate școli a meșteșugului imprimeriei.

În 1696 avea să vadă lumina prima carte: *Orânduiala slujbei Sfinților Împărați Constantin și Elena* - în limba română; alte cărți românești vor fi tipărite succesiv: în 1697 - *Evanghelia*; 1698 - *Acatistul*; 1699 - *Carte sau lumină*. După cum observăm, activitatea tiparniței de la Snagov nu s-a întrerupt inexplicabil în 1697, cum se considera până acum, fapt dovedit de existența unui *Acatist* românesc, prezent în colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod, redescoperit recent.

Tipăritura studiată în contribuția de față¹ a rămas puțin cunoscută specialiștilor, ceea ce ne-a determinat să refacem prezentarea ei, cu precizări noi, nesemnificate până acum.

Acatistul către Prea Sfânta Născătoare de D(u)mnezău și cu alte rugăciuni acum a treia oară tipărit(t) și mai cu multă nevoie diortosit (în) zilele prea luminatului D(o)mn a toată Țara Românească/Io Co(n)standin B(asara)b Voevo(d)/cu blagoslovenia prea sfințitului/Mitropolit Ky(r) Theodosie/În sfânta Mănăstire în Sneagov/La anul mântui(r)ei 1698.

Exemplarul, scris în limba română, este de format în 8° (14 x 10 cm) și are 154 de file numerotate, cu 17 rânduri pe pagină. Textul este tipărit îngrijit, cu două culori, roșu și negru. Filele sunt grupate în 20 de caiete, care conțin câte 8 file fiecare, în afară de ultimul (20), care nu are decât 2 file nenumerate. Caietele sunt numerotate în partea dreaptă jos a paginii, cu litere chirilice de tipar, urmate de o literă minusculă până la a patra filă, restul de 4 file neputând nici un număr. Fiecare filă poartă un număr curent în partea dreaptă de sus. Caietul al 9-lea nu are după litera J

¹ A fost semnalată de pr. Nicolae Șerbănescu în revista *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 3-4, 1976 și amintită de Dan Râpă-Buicliu, *Cartea românească veche: Studia bibliologica*, Editura Alma, Galați, 2000, dar în lucrările de istorie a tiparului, mai vechi sau recente, nu găsim nici o mențiune.

litera **Z**, cum era firesc, ci **cs**; abia după aceasta urmează **Z**, apoi **I**, deci s-a sărit litera **S** (dz).

În partea dreaptă jos a paginii se găsește silaba de început a primului cuvânt de pe fila următoare.

Titlurile și inițialele sunt scrise cu majuscule roșii. Tot cu roșu sunt notate indicațiile tipiconale, iar în mijlocul marginii de sus a foii - al cărei text este încadrat de un chenar format din flori stilizate - chenarul este întrerupt de numele rugăciunii respective - scris tot cu roșu - care este reluat până ce aceasta se încheie (ex. *Rugăciunile Preceștanii*).

Foaia de titlu are pe verso stema Domnitorului Constantin Brâncoveanu, deasupra căreia este scris : „*Asupra peceții stihuri politice / A Țării Rumânești cu bună feric.*”

De-o parte și de alta a stemei se află inițialele: Iω, B, D, D, Ț și K, B, D, O, P, însemnând: Iω C(onstandin), B(asarab) V(oievod) D(omnul) D(omn) Ț(ării) R(omânești).

Sub stemă se află scrise următoarele versuri:

„*Acestu semnu alu crucii ce corbul iveaște / Domnului Constandin H(risto)s îl găteaște / Să-i fie spre pază cu bună voire / Și să-l îndelunge întru stăpânire.*”

Cuprins:

f. 2^r-4^r - *Acatistul Prea Sfintei de Dumnezău Născătoare carele să cântă de osebi: De iaste preot zice...* (rugăciunile începătoare, inclusiv Crezul);

f. 4^v - Gravură cu Bunavestire (pleine page);

f. 5^r - vigneta dreptunghiulară, având în centru pe Dumnezeu Tatăl, încadrat de flori și frunze. Dedesubt, încep *Stihirile*, până la fila 8^r;

f. 8^v - *Veniți să ne închinăm...*;

f. 9 - 10^r - *Psalmul 142*;

f. 10^r - *Troparul Taina cea poruncită*;

f. 10^v-12^r - *Psalmul 50*;

f. 12^v-18^v - *Canonul de mulțumire către Prea sfânta Născătoare de D(u)mnezău căruia întru facerea elinească semnarea de pre margine iaste acesta chip: Bucură-te ceea ce ești lăcaș bucuriei...*;

f. 19^r - *După aceasta cântăm condacele și icoasele Prea Sfintei Născătoare de D(u)mnezău.* Această pagină se încheie cu o podoabă tipografică;

f. 19^v-20^v - *Molitva către Prea Sfânta Născătoare de D(u)mnezău;*

f. 21^r - *Condacul: Apărătoarei Doamne, laude...*; textul se încheie cu o podoabă tipografică, urmată de indicația cu roșu: „*Apoi Icoasele;*”

f. 21^v - gravură cu scena Bunevestiri;

f. 22^r-35^r - *Îngerul cel mai mare din cer...* (acum începe de fapt textul *Acatistului Bunevestiri*)

f. 35^v-41^r - indicație privind încheierea Acatistului: „*După aceasta icosul cel din tâi...*”

Urmează o *Rugăciune către Prea sfânta de Dumnezău născătoare, facere a sfântului Filotei Arhiepiscop de Țarigra(d)...*

f. 41^v-42^v - *Preacurată Doamnă, Stăpână, Născătoare de D(u)mnezău;*

f. 42^v - această filă se încheie cu o icoană a Învierii Mântuitorului Iisus Hristos, încadrată de un chenar ce umple pagina;

f. 43^r-^v - *Molitva* către Domnul I(isu)s H(risto)s, după care urmează *Pesnele canonului Născătoare;*

f. 48^r - ^v - *Sveatilna*, apoi titlul *La Hvalite* (stihiri ce se cântă la Laude în slujba utreniei);

f. 50^r - se dau ultimele indicații cu privire la sfârșitul acatistului;

f. 50^v - *Întru tot ci(n)stitul paracli(s) către prea sf(â)nta Stăpâna noastră Născătoare de D(u)mnezău;*

f. 51^v-65^r - *Canonul de rugăciune către prea sfâ(n)ta Născătoare de D(u)mnezău*, care se încheie cu o frumoasă podoabă tipografică, un leu din gura căruia ies doi lujeri de flori;

f. 65^v-78^v - *Molitvele celor ce merg spre somn;*

f. 79^r-90^r - Rugăciunile dimineții, iar pe verso se află o gravură cu Mântuitorul Iisus Hristos - Deisis - pe scaunul de judecată, încadrat de Fecioara Maria și de Sf. Ioan Botezătorul;

f. 90^v - *Pravila către D(u)mnezeiasca Cuminecătură* - deasupra paginilor, în chenarul din partea superioară a foilor, este scris „*Rugăciunile Preceș(t)ani(i)*,” iar la fila 93^v sunt date niște indicații tipiconale în limba română, dar cu ectenii în slavonă;

f. 99 - Gravură cu Mântuitorul Iisus Hristos copil, Pâinea vieții veșnice, binecuvântând din potir. Gravura este înconjurată de un text scris cu roșu: „*Eu sântu pâinea cea vie carea s-au pogorât din ceriu; de va mânca oare cine den pâinea ac(i)asta, va trăi în veaci.*” În cele patru colțuri ale gravurii sunt așezați 4 îngeri;

f. 100^r - *Canonul cătră sf(â)nta Cumenecătură;*

f. 110^v - Gravură cu Mântuitorul Hristos reluată de la f. 90^r;

f. 111-114^r - *M(o)litva dentâio a sf(â)ntului Vasile celui Mare, după care urmează, până la fila 116^r, M(o)litva a doaoa a sf(â)ntului părintelui nostru Ioan Zlatoust;*

f. 116^v - 117^r - *M(o)litva a treia a sf(â)ntului Ioan Damaschin;*

f. 117^r - *M(o)litva a patra a sf(â)ntului Simeon Metafrast;*

f. 122^r - *M(o)litva a cincea a sf(â)ntului Simeon Metafrast;*

f. 129^v - *M(o)litva a șasea sf(â)ntului Simeon Metafrast;*

f. 131^r - *M(o)litva a șa(p)tea, a sf(â)ntului Vasilie cel Mare;*

f. 132^r - *M(o)litva a opta, a sf(â)ntului Simeon B(o)goslovul;*

f. 136^v - *M(o)litva a nooa, a sf(â)ntului Ioann Zlatoust;*

f. 137^r - *M(o)litva a zeacea, a sf(â)ntului Zlatoust;*

f. 138^r - *M(o)litva a (unsprezecea) tot a acel(ui) și*

f. 139^r - *M(o)litva a (doisprezecea), a sf(â)ntului Ioan Damaskinn;*

f. 140^r - *M(o)litva a (treisprezecea), a sf(â)ntului Ioan Zlatoust, apoi urmează câteva rugăciuni scurte, care se spun până a ajunge în fața sfântului potir;*

f. 142^v - Rugăciuni de mulțumire;

f. 143^r - Rugăciuni de mulțumire a marelui Vasilie;

f. 144^r - *M(o)litva a doaoa a aceluiași;*

f. 144^v - *M(o)litva a treia a sf(â)ntului Ioann Zlatoust;*

f. 145^r - *M(o)litva a patra a lui Metafrast, cu stihuri;*

f. 146^v - *M(o)litva a cincea a sf(â)ntului Kyril de la Alexandria;*

f. 147^r - *M(o)litva a (șasea) cătră Prea Sfânta Născătoare de D(u)mnezău;*

f. 148^r - Indicații de încheiere în română și slavonă;

f. 148^v - gravură cu o cruce din flori stilizate;

f. 149^v-f. 153^v - vigneta cu flori, în mijlocul căreia se află un medalion cu Dumnezeu-Tatăl; sub ea, titlul: *M(o)litva către D(u)mnezău Savao(t) scoasă de pe grece foarte de folos;*²

f. 153^v-f.154^r - *M(o)litva către prea sf(â)nta născătoare de D(u)mnezău scoasă den slovenie; la finalul rugăciunii: Sfârșitul și lui D(u)mnezău laudă;*”

f. 154^v - Colofon care se deschide cu notița de iertare a eventualelor greșeli: „*Mă rog voao întru H(risto)s fraților cei ce vă veți î(n)tâmpla a ceti pre ac(i)astă Cărticea. De ve(ți) afla vre o greșală, î(n)drepteat(-o) cu blâ(n)deate neponosduindu-ne pentru ca să vă arătați î(m)plinitori poruncii lui H(risto)s, ce zice: Lăsați și săva lăsa voao. Al(e) cărui milă să fie pururea cu voi;*”

Tipăritu-s-au î(n) anul de la sp(ă)senia lumii 1698

De smeritul întru ieromonahi

Antim Ivireanul”

În afara gravurilor menționate, cartea mai conține și unele vignete, litere inițiale ornate, dar și desene tipografice care încheie un text.

Menționăm că toate rugăciunile sunt într-o limbă română curată, clară, foarte accesibilă, dezbrăcată de slavonisme, indicațiile tipiconale, precum și unele ectenii fiind în slavonă.

Exemplarul nostru este complet, deși uzat. Are scoarțe din lemn, îmbrăcate în piele brună tocită. Cartea deține resturi de închizători metalice, precum și urme de restaurare empirică a legăturii. Filele prezintă rupturi, pete de ceară și de grăsimi.

Nu știm de ce Sfântul Antim spune în titlu „*acum a treia oară tipărit,*” întrucât nu se cunosc tipărituri similare de-ale sale înainte de cartea de față. În 1703, când va scoate de sub tipar un *Acatist*, nu mai precizează pentru a câta oară vede lumina tiparului această lucrare.

Unele elemente din acest *Acatist* (dimensiunea cărții, stema, chenarul paginilor) au fost reluate în *Învățăture creștinești* (1700).

² Această rugăciune a fost tradusă de către „*dumnealui Constantin Cantacuzino Stolnicul,*” despre care V. Cândea spunea că este „*într-o limbă curată și frază curgătoare, textul fiind un document al luptei pentru introducerea limbii române în biserică.*” (Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani*, București, Editura Științifică, 1971, p. 84). Rugăciunea era menționată în *Acatistul* tipărit la Râmnic în 1746, dar iată că ea a fost publicată mult mai devreme.

Pentru claritatea și actualitatea textului, păstrat aproape identic și azi în cărțile ortodoxe de cult, redăm o scurtă rugăciune în paralel:

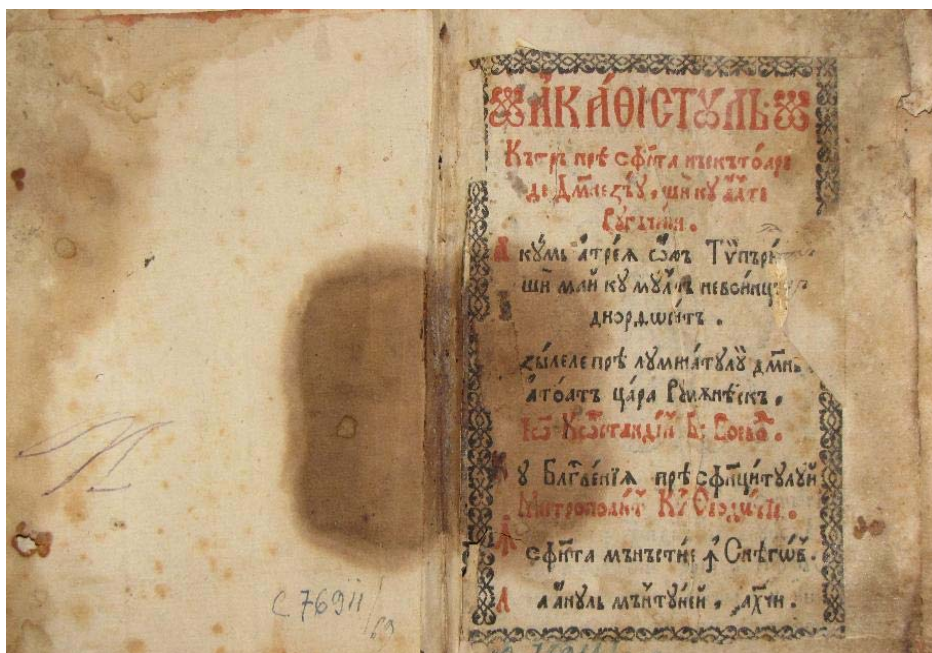
M(o)l(i)tva sf(â)ntului Ioanichie:

„Nădejdea mea ieaste Tată(l),
 Scăparea mea ieaste Fiol,
 Acoperitoriul meu ieaste D(u)hul Sf(â)nt,
 Tr(o)iță sf(â)ntă slavă Ție.”

Text actual: *Rugăciunea Sfântului Ioanichie:*

„Nădejdea mea este Tatăl,
 Scăparea mea este Fiul,
 Acoperământul meu este Duhul Sfânt,
 Treime sfântă, slavă Ție!”
 (Ceaslov, București, 1990, p. 172).

Cartea a fost cumpărată în anul 1969 de la anticariat, pentru Biblioteca Sfântului Sinod, cu suma de 1.000 lei.

Foia de titlu a Acatistului